

เปรียบเทียบคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว ยากจนในพื้นที่ใกล้เมืองและไกลเมือง*

A Comparative Study on the Quality of life and Well-being of the Poor Families in Semi-Urban Area and Remote Area

บทความวิจัย

วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ

Journal of Nursing Science & Health

ปีที่ 33 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน) 2553

Volume 33 No. 3 (July-September) 2010

ดารุณี จงอุดมการณ์ RN, Ph.D. (Nursing)** บัวพันธ์ พรหมพิทักษ์ Ph.D. (Development Studies) ***

เกษราภรณ์ คลังแสง ศศ.ม.(พัฒนาลักษณ์)**** อุทัยทิพย์ จันทร์เพ็ญ RN, MA*****

Darunee Jongudomkarn RN, Ph.D. (Nursing)** Buapun Promphakping Ph.D.(Development Studies) ***

Katesaraporn Khlangsaeng MA (Master Social Development)**** Uthaitip Chanpen RN, MA*****

มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบผลการประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขครอบครัวยากจนในพื้นที่การบริหารงานขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นที่อยู่ใกล้เมืองและไกลเมืองด้วยแบบประเมินตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมหาวิทยาลัยขอนแก่น (KKU QoL Well) ซึ่งพัฒนาโดยคณะผู้วิจัย กลุ่มครอบครัวยากจนที่ศึกษาเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดและผลการประชาคมในพื้นที่ รวมทั้งศึกษาเปรียบเทียบกับกลุ่มครอบครัวทั่วไป ในพื้นที่ด้วยรวมกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา 524 ครอบครัว จากพื้นที่ 2 แห่ง จำแนกตามกายภาพเป็นใกล้เมืองและไกลเมือง โดยพื้นที่ใกล้เมือง คือ ตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น จำนวนครอบครัวยากจนทั้งหมด 280 ครอบครัว พื้นที่ไกลเมือง คือ ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวนครอบครัวยากจนทั้งหมด 244 ครอบครัว เปรียบเทียบกับครอบครัวทั่วไปในพื้นที่เดียวกันด้วยการสุ่มแบบมีระบบ (systematic random sampling) ในจำนวนที่เท่ากับครอบครัวยากจนในแต่ละพื้นที่ ก่อนการเก็บข้อมูลเครื่องมือที่พัฒนาแล้วนี้ ได้ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและความเหมาะสมของภาษาที่ใช้โดยผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งทำงานในพื้นที่ทั้ง 2 แห่ง รวม 48 คน ได้ค่าความเที่ยงสัมประสิทธิ์แอลฟาครอนบาคเป็น 0.96 ผลวิเคราะห์หาค่าสัดส่วนคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวยากจนในพื้นที่ใกล้เมืองและไกลเมืองตามการรับรู้ของผู้ตอบแบบประเมิน ด้วยสถิติ chi-square tests พบว่าไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ แต่เมื่อเปรียบเทียบครอบครัวทั่วไป ครอบครัวยากจน รวม 4 กลุ่มใน 2 พื้นที่ ด้วยสถิติ chi-square tests พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ผลการวิจัยให้ข้อเสนอแนะว่าแบบประเมิน KKU QoL Well สามารถนำไปประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนได้ทั้งในด้านองค์ประกอบย่อยและในภาพรวมได้

คำสำคัญ : แบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมหาวิทยาลัยขอนแก่น ครอบครัวยากจน คุณภาพชีวิต และความอยู่ดีมีสุข การพัฒนาเครื่องมือ

*ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากทุนอุดหนุนทั่วไป มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปี พ.ศ.2552

**รองศาสตราจารย์ และกรรมการบริหารศูนย์ส่งเสริมคุณภาพชีวิตคนวัยแรงงาน คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

***รองศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และกรรมการบริหารศูนย์ส่งเสริมคุณภาพชีวิตคนวัยแรงงาน

คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

****นักวิจัยความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์

*****อาจารย์วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสระบุรี สถาบันพระบรมราชชนก

Abstract

This study compared the study results on the quality of life and well-being assessment of the poor families located in a semi-urban area and a remote area in charges of the local administrative organizations by using the Khon Kaen University Quality of Life and Well-being (KKU QoL Well) indicator assessment which had been developed by the researchers. The poor families were recruited according to the criteria and the community meetings. The study compared results obtained from 524 families in two areas within the Isan region of Thailand, including 244 families in Yangkham sub-district, Phonsai district, Roiet Province and 280 families in Muang Wan sub-district, Nam Pong district, Khon Kaen Province. The recruited area criterias were based on its geographical areas as a remote area for Yangkham sub-district, and a semi-urban area for Muangwan sub-district. Prior to its use, the assessment tool was reviewed for content validity and appropriate language by 48 local experts. A reliability score of 0.96 was determined by Cronbach's Alpha Coefficient method. The study revealed that there is no significant different by Chi-Square tests between the frequency scores in the quality of life and well-being levels of the poor families in both areas. However, significant differences by Chi-Square tests were found differences of frequency scores in quality of life and well-being levels between general families and poor families in the semi-urban and remote areas ($p < 0.05$). It suggests that the Khon Kaen University Quality of life and Well-Being (KKU QoL Well) Indicator Assessment can be used to differentiate family quality of life and well-being both in terms of individual factors and the general overviews.

keywords : KKU. quality of life and well-being assessment tool, poor families, quality of life and well-being, tool development.

ความสำคัญและที่มาของประเด็นปัญหาการวิจัย

ภาคอีสานมีประชากรมีรายได้มวลรวมต่ำที่สุดในประเทศ¹ ที่เป็นกลุ่มประชากรที่มีจำนวนมากที่สุดและกว้างใหญ่ที่สุดในประเทศ¹ ความทุกข์ยาก การต่อสู้ดิ้นรนในภาวะลำบากเป็นสิ่งที่คนอีสานเผชิญจนเป็นคำเล่าขานเรื่องราวการต่อสู้ดิ้นรนไปตามสภาพที่เป็นอยู่^{2,3} มีพยานาษิตอีสานที่ปลอบใจผู้คนที่ว่า “หนักชอยกันทาบหยาบชอยกันตั้ง” ญานี้จึงสะท้อนถึงคติที่สอนใจให้คนและครอบครัวชาวอีสานมีความอดทนต่อภาวะทุกข์ยาก⁴ และสะท้อนให้เห็นสภาพวิถีชีวิตของคนอีสานในอดีตที่เรียกว่า “หาอยู่หากิน” คือ หาอาหารในป่าเขา ลำเนาไพร มีการแบ่งปันอาหารกันระหว่างครอบครัวภายในหมู่บ้านตั้งเนื้อหาในเพลงกล่อมเด็กอีสานที่ระบุว่า “...พริกจะอยู่เหือนเหือน เกลือกจะอยู่เหือนได้...” ข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ สามารถหยิบยืมแบ่งปันกันได้โดยไม่ต้องซื้อหา แต่มาปัจจุบัน ค่ากลอนพยานอีสานได้เปลี่ยนไปเป็น “ชอกกินหน้อย จนนใจผู้สับ้าง” ตาม

สภาพสิ่งแวดล้อมเศรษฐกิจสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป ไร่ นา ป่าเขา แหล่งอาหารตามธรรมชาติของชาวบ้านไม่อุดมสมบูรณ์เช่นในอดีต สภาพการ “หาอยู่หากิน” ไม่สามารถกระทำได้ให้คุ้มปากคุ้มท้อง ต้อง “ซื้ออยู่ซื้อกิน” จึงเกิดการอพยพแรงงานเข้าสู่การเป็นคนค้า “แรงงาน” ในโรงงาน ร้านค้า ภาคการผลิต และการบริการ

อย่างไรก็ดีผลจากเวทีการเสวนากลุ่มผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 9 แห่งซึ่งประกอบไปด้วยคณะผู้บริหารเทศบาลตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบลที่เข้าร่วมพัฒนาแบบชีวิตคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น^{5,6} ภายใต้โครงการพัฒนาศาสตร์เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของครอบครัว ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เชื่อว่าปัญหาความยากจนของประชาชนแก้ไขได้ด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของหน่วยงานบริหารในพื้นที่ให้ประชาชนผู้รับบริการในพื้นที่ตระหนัก

และรับรู้ว่ามีคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขอย่างสมบูรณ์แม้ว่าจะมีรายได้อยู่ในเกณฑ์คนยากจนก็ตามโดยเชื่อว่า“รายได้”ไม่ใช่ดัชนีชี้วัดคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนเพียงเรื่องเดียวเสมอไป ดังนั้นหากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถพัฒนาความเป็นอยู่ด้านอื่นๆ ให้ไม่รู้สึก “ขาด” ประชาชนผู้ที่มีรายได้น้อยย่อมสามารถมีคุณภาพชีวิตดีและมีความอยู่ดีมีสุขได้เช่นกัน ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับความเชื่อของธนาคารโลก⁷ ที่กล่าวว่า

“ความยากจน มิได้จำกัดแต่เพียงการมีรายได้น้อยและการบริโภคน้อยเท่านั้น หากยังครอบคลุมถึงการขาดโอกาสด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล และโอกาสอื่นๆ ในการพัฒนาคน การใช้ซึ่งอำนาจ การขาดสิทธิขาดเสียง ตลอดจนการตกอยู่ในความเสี่ยง และความหวาดกลัว”

จากแนวคิดความเชื่อดังที่กล่าวมาของธนาคารโลก⁷ ว่าด้วยการจัดความยากจน ความยากจนถือได้ว่าเป็นปัญหาของโลกที่มีอยู่ทุกยุคทุกสมัย ซึ่งในปัจจุบันเกิดแนวคิดใหม่ในการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยมุมมองใหม่นี้ได้พิจารณาเฉพาะการมีรายได้น้อยหรือการบริโภค น้อยเท่านั้นเป็นดัชนีชี้วัด แต่ยังไม่ครอบคลุมถึงมิติอื่นๆ ที่มีใช้ตัวเงิน (non-monetary dimension) ซึ่งในอดีตเมื่อกล่าวถึง “ความยากจน” โดยทั่วไป นึกถึงความยากจนในเชิงเศรษฐกิจ (monetary dimension) นั่นคือพิจารณา ที่ระดับรายได้ หรือฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลว่ามีรายได้ไม่เพียงพอกับการดำรงชีพได้ตามมาตรฐานขั้นต่ำ หรือมีรายได้ ต่ำกว่ามาตรฐานคุณภาพชีวิตขั้นต่ำที่ยอมรับในแต่ละสังคมเมื่อนิยามความยากจนอิงกับการขาดแคลนรายได้เช่นนี้เครื่องมือที่ใช้ในการวัดสถานะความยากจนจึงใช้รายได้หรือรายจ่ายของครัวเรือน และแนวทางในการแก้ไขปัญหา ก็จะมุ่งเน้นที่การเพิ่มรายได้ของครัวเรือน โดยการปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ปัจจัยการผลิต และกระบวนการผลิตสินค้า และบริการที่ดำเนินการโดยคนจน การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของตลาดในด้านต่างๆ ให้เอื้ออำนวยต่อคนจน ตลอดจนการให้เงินอุดหนุนในรูปแบบต่างๆ เช่น เบี้ยยังชีพคนชรา เป็นต้น แต่ปัจจุบันกระแสแนวคิดเรื่องความยากจนเปลี่ยนแปลงไป

ซึ่งมิได้ยึดถือเพียงรายได้เป็นสารัตถะที่ชี้ความยากจนในภาพรวมและความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์ นิยามความยากจนได้รับการอ้างอิงกับมิติด้านอื่นๆ ที่กว้างขึ้น อาทิ ความขาดแคลนโอกาสในด้านต่างๆ และขาดแคลนอำนาจและสิทธิของบุคคล เครื่องมือหรือดัชนีที่ใช้ชี้วัดในเรื่องสภาพหรือสถานะความยากจนจึงกว้างขึ้นเช่นกัน นั่นคือดูที่ศักยภาพของคนจนว่าได้รับการเสริมสร้างและพัฒนาอย่างไร เช่น การขยายโอกาสในการเข้าถึงบริการพื้นฐานทางสังคมต่างๆ ของรัฐ อาทิ การศึกษา การสาธารณสุข ควบคู่ไปกับการเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงปัจจัยการผลิต เช่น ที่ดิน ทุน และตลาด ตลอดจนการกระจายอำนาจการบริหารจัดการทรัพยากรและอำนาจทางการเมืองให้กับท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมมากขึ้น^{8,9}

ทั้งนี้ มีกระแสเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วกันว่า ผลจากการพัฒนาในประเทศต่างๆ ส่วนใหญ่ในโลกในอดีตและบางพื้นที่ในปัจจุบัน ได้มีการประเมินหรือวัดผลการพัฒนาประเทศหรือสังคมโดยใช้เครื่องชี้วัดคือรายได้ประชาชาติ (GDP) เป็นเกณฑ์เพียงอย่างเดียว ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาและมีคำถามต่างๆ ตามมาอย่างมากมายว่าเครื่องชี้วัดดังกล่าวเป็นการวัดจากภาพรวมของการเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับมหภาคเท่านั้น ไม่สามารถสะท้อนถึงคุณภาพชีวิต คุณภาพสังคม คุณภาพสิ่งแวดล้อมและคุณภาพจิตใจของประชาชนที่แท้จริงได้¹⁰ ดังเห็นได้จากผลกระทบจากการพัฒนาในประเทศไทยซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนจากเมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 เศรษฐกิจของประเทศอยู่ในภาวะถดถอย อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจหดตัว จำนวนคนว่างงานเพิ่มขึ้น ระดับรายได้เริ่มลดลง ในขณะที่อัตราเงินเฟ้อสูงถึงร้อยละ 8.1 ทำให้คนบางกลุ่มไม่สามารถปรับตัวตามภาวะเศรษฐกิจ ส่งผลกระทบให้สัดส่วนคนจนเพิ่มสูงขึ้นเป็นร้อยละ 13.0 หรือ จำนวนคนจน 7.9 ล้านคน ในปี 2541 สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ภาวะชะงักงันทางเศรษฐกิจมีผลกระทบโดยตรงต่อปัญหาความยากจนของคน/ครอบครัว¹¹ ผลกระทบจากกระแสการพัฒนาดังกล่าวดังสะท้อนออกมาผ่านการที่ครอบครัวมีหนี้สินมากมาย สูญเสียที่ดินทำกิน จนนำไปสู่การเป็นคนขายของของสังคมที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการสวัสดิการต่าง ๆ ได้ เป็นต้น ปัญหาความยากจนจึงได้

กลายเป็นปัญหาในเชิงระบบ และโครงสร้างระดับชาติที่สั่งสมมานานในสังคมไทย จนเป็นอุปสรรคสำคัญต่อความยั่งยืนของการพัฒนาประเทศ แต่แม้ว่าภาครัฐให้ความสนใจในการแก้ไขปัญหาความยากจนมาโดยตลอด โดยเฉพาะตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) เป็นต้นมา แต่ยังไม่สามารถแก้ไขให้บรรลุผลที่จริงจัง ขณะที่สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันได้ส่งผลให้ปัญหาความยากจนมีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ปัญหาความยากจนจึงจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างเป็นองค์รวมที่เชื่อมโยงมิติต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ¹¹ และในปัจจุบันการแก้ไขปัญหาความยากจนได้รับการผลักดันให้เป็น “วาระแห่งชาติ”¹¹ ที่ต้องอาศัยการผนึกกำลังของทุกภาคส่วนในสังคมในการดำเนินงานพร้อมกันทุกระดับทั้งในระดับชาติ ท้องถิ่น และชุมชน โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้จัดทำ “กรอบยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนแบบยั่งยืน รวมถึงผู้ด้อยโอกาส” ขึ้นจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปัจจุบัน คือ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554)

ข้อมูลจากรายงานการประเมินความยากจน ปี 2550 ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ¹² พบว่า จำนวนคนจนในประเทศไทยมีประมาณ 5.4 ล้านคน โดยคนจนส่วนใหญ่ยังอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ มีคนจนประมาณ 2.8 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 52.20 ของคนจนทั่วประเทศ¹³ โดยคนจนส่วนใหญ่ยังอาศัยอยู่ในเขตชนบท และจากลักษณะ ทางประชากรและสังคมของคนจน/ครอบครัวคนจน พบว่าครอบครัวที่มีสัดส่วนคนจนอยู่ในระดับสูงได้แก่ครอบครัวที่มีขนาดใหญ่มีสมาชิกในครอบครัวตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป ครอบครัวที่มีเฉพาะเด็กกับผู้สูงอายุเพียงอย่างเดียวอยู่ในครอบครัว รวมถึงเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก และมีที่ดินประกอบอาชีพทางการเกษตรน้อยกว่า 20 ไร่ ผลสืบเนื่องอีกอย่างหนึ่งจากการเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาดังกล่าวนั้นก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นของหนี้สินครอบครัว ดังเห็นได้จากผลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว

พ.ศ. 2550 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ¹⁴ ในเรื่องการเปรียบเทียบอัตราร้อยละของครอบครัวที่มีหนี้และจำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครอบครัวทั้งสิ้นปี 2541- 2550 พบว่า ในภาพรวมครอบครัวที่มีหนี้ มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นตามลำดับ ตั้งแต่ปี 2541 ถึง 2547 จากร้อยละ 55.1 เป็น 66.4 แต่ได้ลดลงเป็นร้อยละ 64.4 ในปี 2549 และเป็นร้อยละ 63.3 ในปี 2550 โดยจำนวนเงินที่เป็นหนี้เพิ่มจาก 82,485 บาท ในปี 2545 เป็น 116,585 บาท

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปัจจุบัน มีอิสระในการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 78 ที่กำหนดว่า “รัฐจะต้องกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นพึ่งตนเองและตัดสินใจในกิจการท้องถิ่นได้เอง พัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น และระบบสาธารณสุขปโภค และสาธารณสุขการ ตลอดทั้งโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศในท้องถิ่นให้ทั่วถึงและเท่าเทียมกันทั่วประเทศ รวมทั้งพัฒนาจังหวัดที่มีความพร้อมให้เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนในจังหวัดนั้น” รวมถึงข้อกำหนดของกฎหมายในด้านการปกครองส่วนท้องถิ่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่ระบุไว้ในหมวด 9 รวมทั้งหมด 9 มาตรา (ตั้งแต่มาตราที่ 282 ถึงมาตรา 290)¹⁴ ด้วยเหตุนี้รัฐจึงต้องให้ความสำคัญเป็นอิสระแก่ท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเอง ตามความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีอิสระในการกำหนดนโยบายการปกครอง การบริหาร การบริหารงานบุคคล การเงิน การคลัง และมีอำนาจหน้าที่ของตนเองโดยเฉพาะโดยรัฐบาลเป็นเพียงผู้ทำหน้าที่ในการกำกับดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเท่าที่จำเป็นภายในกรอบของกฎหมายเท่านั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงมีภารกิจตามกรอบที่กฎหมายให้อำนาจในการถ่ายโอนจากราชการส่วนกลางและราชการ ส่วนภูมิภาคในการส่งเสริมให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น คิดวิธีการหรือหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนในชุมชนของตนเอง ดูแลช่วยเหลือกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชนให้เกิดการรับรู้ว่ามีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความอยู่ดีมีสุข งานวิจัยนี้จึงใช้

แบบประเมินตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุข มหาวิทยาลัยขอนแก่น (KKU QoL Well) ประเมินผลลัพธ์ของการพัฒนาความอยู่ดีมีสุขขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ช่วยให้ผู้รับผิดชอบทราบผลลัพธ์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อเปรียบเทียบผลการประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวยากจนในพื้นที่ใกล้เคียงและไกลเมืองภายใต้การดูแลรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งมีทรัพยากรใกล้เคียงกัน สภาพความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรใกล้เคียงกัน มีการพัฒนา การจัดทำแผนโครงการที่คล้ายคลึงกัน

นิยามศัพท์การวิจัย

1. คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุข หมายถึง ผลการรับรู้สภาวะองค์รวมในองค์ประกอบต่างๆ ที่สามารถเอื้ออำนวยให้บุคคล ครอบครัว และชุมชนสามารถบรรลุในสิ่งที่ต้องการได้
2. พื้นที่ใกล้เคียงและไกลเมือง หมายถึง พื้นที่ในเขตความรับผิดชอบขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น 2 พื้นที่ที่มีระยะห่างจากเมืองศูนย์กลางความเจริญต่างกัน แต่มีทรัพยากรเพื่อการยังชีพคล้ายกัน และมีโครงการพัฒนาลักษณะคล้ายกัน อาทิ มีโครงการสร้างคลองส่งน้ำเพื่อการเกษตร การจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่างๆ เพื่อช่วยเหลือด้านรายได้ การจัดหาบ้านสำหรับคนจนและด้อยโอกาส การจัดสรรเรื่องเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ
3. ครอบครัวยากจน หมายถึง ครอบครัวยากจนทุกรายในพื้นที่ตามเกณฑ์ของสภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และตกเกณฑ์ จปฐ. (มีรายได้ครัวรั้วต่ำกว่า 23,000 บาท/ปี) ร่วมกับรายชื่อครอบครัวยากจนที่ได้จากการประชาคมประจำหมู่บ้าน
4. ครอบครัวทั่วไป หมายถึง ครอบครัวทั้งหมดในพื้นที่ที่ตัดรายชื่อครอบครัวยากจนออกแล้ว ได้มาด้วยการสุ่มแบบมีระบบ (Systematic random sampling) ในจำนวนที่เท่ากับครอบครัวยากจนที่ศึกษาในพื้นที่เดียวกัน

กรอบแนวคิดการวิจัย

“คุณภาพชีวิต” และ “ความอยู่ดีมีสุข” ของครอบครัว ตามการรับรู้ของผู้ตอบแบบประเมินฯ เป็นการรับรู้ความรู้สึกถึงความอยู่ดีมีสุข ของครอบครัวที่ดำรงอยู่ที่มีสภาวะองค์รวมในด้านกายภาพ จิตอารมณ์สังคม และจิตวิญญาณ มีแหล่งประโยชน์สนับสนุน ส่วน “ความอยู่ดีมีสุข” มีความหมายเป็นองค์รวมของความอยู่ดีมีสุขที่รวมถึงความสำเร็จในการทำหน้าที่ (functioning) ที่เชื่อมโยงได้กับมีโอกาสทางเลือกในการดำรงชีวิตและมีความสามารถหรือขีดความสามารถ (capabilities) อันจะนำไปสู่ความสำเร็จซึ่งเชื่อมโยงกับประสิทธิภาพในการเลือกดำรงชีวิต⁷ มีความหมายครอบคลุมทั้งที่เป็นความอยู่ดีมีสุขทางภาวะวิสัย (objective) เช่น ที่อยู่อาศัย ความปลอดภัย การมีสิ่งแวดล้อมในการดำรงชีวิตที่ดี และความอยู่ดีมีสุขทางอัตวิสัย (subjective) เช่น ความพึงพอใจต่อการดำเนินชีวิต ภาษาอีสานอาจใช้ อยู่ดีมีแสง ความอยู่ดีมีสุข ได้ยึดกรอบในทางวิชาการ คือ พิจารณาทั้งด้านที่เป็นวัตถุและจิตใจ^{15,16,17,18} นอกจากนี้ การมีคุณภาพชีวิตที่ดีหรือไม่ เป็นภาพรวมของชีวิตอีกประการหนึ่งที่มนุษย์รับรู้ได้หมายถึงการตระหนักรู้ต่อสภาวะการดำรงชีวิตของตนเองของประชากร การตระหนักรู้ต่อสภาวะการดำรงชีวิตของตนเองนี้ สามารถสนองต่อความต้องการ (needs) รวมถึงความจำเป็นพื้นฐานทางด้านวัตถุ และความต้องการที่เป็น constructed needs ด้านที่สองได้แก่ทรัพยากรที่ปัจเจกและครอบครัว สามารถที่จะใช้ (dispose) เพื่อตอบสนองต่อความต้องการทั้งความต้องการและทรัพยากรนี้ดำรงอยู่ภายใต้บริบททางเศรษฐกิจและสังคม

วิธีการวิจัย

พื้นที่การวิจัย พิจารณาจากระยะห่างจากเมืองหลัก¹⁹ ของชุมชนนั้นๆ เนื่องจากเห็นว่าชุมชนยังตั้งอยู่ไกลเมืองเท่าใด โอกาสการหารายได้ของประชากรในพื้นที่ก็จะยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น และลักษณะทางกายภาพตามระดับความสูงของพื้นที่ สภาพสิ่งแวดล้อม ตำบลยางคำเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ไกลเมือง มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ คือ แม่น้ำมูล แม่น้ำเสียว รวมถึงป่าบุ่งป่าทาม เทศบาลตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

เป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในระดับความสูงตรงกันอยู่ใกล้เขตเมือง มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในพื้นที่จำนวนมาก รวมถึงยังมีแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญ คือ แม่น้ำพอง ภูพานคำ

ประชากรในการวิจัย คือ ประชากรเป็นตัวแทน ครอบครัวใน 2 พื้นที่ คือ 1) ตำบลยางคำ อำเภอน้ำโพนทราย จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 1,063 ครอบครัว 2) ตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 2,307 ครอบครัว

กลุ่มตัวอย่างของหน่วยการวิเคราะห์ครอบครัว คือ 1) ตามเกณฑ์ของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และตักเกณฑ์ จปฐ. (มีรายได้ครอบครัวต่ำกว่า 23,000 บาท/ปี) ร่วมกับการประจําคนประจําหมู่บ้าน มีจำนวน 140 ครอบครัวในเขตเทศบาลม่วงหวาน และจำนวน 122 ครอบครัวในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางคำ 2) ครอบครัวทั่วไปซึ่งเป็นครอบครัวทั้งหมดในพื้นที่ที่ตัดรายชื่อครอบครัวยากจนออกแล้ว ได้มาด้วยการสุ่มแบบมีระบบ (Systematic random sampling) ในจำนวนที่เท่ากับครอบครัวยากจนที่ศึกษาในพื้นที่เดียวกัน รวมทั้งสิ้น 524 ครอบครัว

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป 15 ข้อ ประกอบด้วย สถานะ ที่มาของรายได้ รายจ่าย หนี้สิน การเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน และ การปกครองส่วนท้องถิ่น ความพึงพอใจในผลงานการทำงานขององค์กรฯ

ส่วนที่ 2 แบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวตามการรับรู้ของผู้ตอบแบบประเมินฯ จำนวน 40 ข้อ ประกอบด้วยองค์ประกอบที่ 1 การมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต องค์ประกอบที่ 2 การมีและการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ดี องค์ประกอบที่ 3 ความปลอดภัยจากสิ่งแวดล้อมและสารพิษ องค์ประกอบที่ 4 การมีสุขภาวะแบบองค์รวม องค์ประกอบที่ 5 การสืบทอดจารีตประเพณีปฏิบัติในชุมชน องค์ประกอบที่ 6 ความมั่นคงทางชีวิตในครัวเรือนและชุมชน แปลผลเป็น 3 ระดับตามเกณฑ์จากสูตรการคำนวณระดับ มาก ปานกลาง น้อย¹⁹ แบบประเมินฯ ที่ใช้ได้รับการพัฒนามาตามหลักการพัฒนา

เครื่องมือมาตรฐานและทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างใน 9 ตำบลในภาคอีสาน จำนวน 3,824 ครอบครัว วิเคราะห์ความตรงเชิงโครงสร้างโดยการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis)^{15,16}

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

ค่าคะแนนเฉลี่ยคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขรายด้าน พบว่า ค่าคะแนนคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขด้านการสืบทอดจารีตประเพณีปฏิบัติในชุมชน มีคะแนนเฉลี่ยรวมสูงสุดของ 2 พื้นที่ใน 2 คุณลักษณะครอบครัว อยู่ในระดับมากที่สุด โดยครอบครัวยากจนให้ค่าคะแนนเฉลี่ย 4.77 และครอบครัวทั่วไปให้ค่าคะแนนเฉลี่ย 4.72 และเมื่อพิจารณาค่าความถี่การให้คะแนนคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขตามการรับรู้ของผู้ตอบแบบประเมินฯ พบว่าไม่แตกต่างกันในครอบครัวยากจนและทั่วไปในพื้นที่ใกล้เคียงเมืองที่เน้นการประกอบอาชีพเกษตรกรรมคือ ตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำโพนทราย จังหวัดร้อยเอ็ด แต่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในพื้นที่ใกล้เคียงเมืองและมีโรงงานอุตสาหกรรมมาก คือ ตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น และมีประเด็นที่น่าสนใจคือ ครอบครัวยากจนระบุค่าเฉลี่ยคะแนนคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขสูงกว่าครอบครัวทั่วไปโดยรายด้านที่ให้ค่าเฉลี่ยสูงกว่าครอบครัวทั่วไป คือ ด้วยการมีทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการสิ่งแวดล้อม และด้านสิ่งแวดล้อมที่ปราศจากสารพิษ ผลการเปรียบเทียบการรับรู้คุณภาพชีวิตฯ ของครอบครัวยากจนด้วยกันในพื้นที่ใกล้เคียงเมืองและใกล้เคียงเมือง 2 กลุ่ม พบว่าไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญด้วยสถิติ chi-square tests ซึ่งแสดงว่าครอบครัวยากจนทั้งสองพื้นที่มีการรับรู้เรื่องคุณภาพชีวิตฯ ไม่แตกต่างกันแม้จะอยู่ต่างพื้นที่กัน ต่อมาเมื่อทดสอบค่า chi-square ถึงความแตกต่างทางสถิติของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไป 4 กลุ่มใน 2 พื้นที่แล้วพบว่าแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งแสดงว่าแบบประเมินฯ ที่ใช้สามารถจำแนกการรับรู้ถึงคุณภาพชีวิตฯ ในครอบครัวยากจนและทั่วไปได้ดังตารางที่ 1-4 โดยมีข้อค้นพบที่น่าสนใจครอบครัวยากจนประเมินครอบครัวตนเองมีคุณภาพชีวิตและ

ความอยู่ดีมีสุขมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าครอบครัวทั่วไปใน 2 ด้าน คือ 1) ด้านการมีทรัพยากรและการจัดการสิ่งแวดล้อม และ 2) การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย สารพิษ ข้อค้นพบนี้ไปสู่การพัฒนาความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวยากจนที่ยังไม่รับรู้ถึงความจำเป็นของการมีทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม และการอยู่ในที่ปลอดภัย เป็นภาวะครอบครัวยากจนยังไม่รับรู้ (unfelt needs) ยังไม่ตระหนักถึงต่อสภาวะการดำรงชีวิตของตนเองของประชากร เพื่อสามารถสนองต่อความต้องการ (needs) รวมถึงความจำเป็นพื้นฐานทางด้านวัตถุ และความต้องการที่เป็น constructed needs จึงยังรับรู้ถึงข้อเรียกร้องต้องการสิ่งแวดล้อมที่ดี การปราศจากสารพิษในสิ่งแวดล้อม^{15,16} ผู้วิจัยขออภิปรายผลการวิจัยในประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. ประเด็นการรับรู้ของผู้ตอบแบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขขึ้นอยู่กับภาวะวิสัยและอัตวิสัยของผู้ตอบ

ข้อค้นพบนี้สนับสนุนกรอบแนวคิดการวิจัยที่ว่า การมีคุณภาพชีวิตที่ดีหรือไม่ เป็นภาพรวมของชีวิตอีกประการหนึ่งที่มนุษย์รับรู้ได้หมายถึงการตระหนักรู้ต่อสภาวะการดำรงชีวิตของตนเองของประชากร การตระหนักรู้ต่อสภาวะการดำรงชีวิตของตนเองนี้ สามารถสนองต่อความต้องการ (needs) รวมถึงความจำเป็นพื้นฐานทางด้านวัตถุ และความต้องการที่เป็น constructed needs ด้านที่สองได้แก่ทรัพยากรที่ปัจเจกและครัวเรือนสามารถใช้ (dispose) เพื่อตอบสนองต่อความต้องการ ทั้งความต้องการและทรัพยากรนี้ ดำรงอยู่ภายใต้บริบททางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีส่วนในการกำหนดทรัพยากรและความจำเป็นของปัจเจก และครัวเรือนด้วย การประเมินสภาพคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุข เป็น “การรับรู้” และส่วนหนึ่งเป็นนามธรรมที่มนุษย์รับรู้และตีความแบบองค์รวม ผลที่ประเมินได้จึงเป็นการรับรู้ของบุคคลที่มีปฏิกิริยาต่อสิ่งแวดล้อมเชิงประจักษ์ ดังนั้น การรับรู้ถึงคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนนี้เป็นเรื่องทั้งทางอัตวิสัยและภาวะวิสัย เพราะการรับรู้ของปัจเจกบุคคลที่คิดสรุปผ่านการมองอย่างรอบด้าน ทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และระบบคุณค่าในชีวิต รวมทั้งเป้าหมาย

ของตนเองในชีวิต^{15,16} และข้อค้นพบนี้ยังสนับสนุนการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ การสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ตามทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Needs Theory) ซึ่งสนับสนุนโดยนักวิชาการกลุ่มองค์การกรรมกรระหว่างประเทศ (ILO=International Labour Organization)¹ ได้เสนอกลยุทธ์ในการพัฒนาใหม่โดยคำนึงถึงความต้องการพื้นฐาน และความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ และการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังการพัฒนาที่มุ่งเน้นในการวางแผนของทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานคือการเปลี่ยนแปลงวิธีการกระจายรายได้ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการผลิตและการค้าตลอดจนการกระจายอำนาจให้แก่ชุมชนแต่ละพื้นที่ได้เสนอปัญหาและความต้องการขึ้นมาแล้วคัดเลือกโครงการที่สามารถตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานมากที่สุด นั่นคือต้องมีการปรับโครงสร้างการบริหารของรัฐ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่นและเข้าถึงบริการด้านต่างๆ ของรัฐ โดยอาศัยระบบการบริหารที่ดีให้ความสำคัญกับภาคชนบทและสาขาเกษตรกรรมมากขึ้น เพราะหากยังมีการพัฒนาแบบทุนนิยมจะยิ่งทำให้คนรวยรวยยิ่งขึ้นเกิด รวยกระจุก จนกระจาย^{20,21} เพราะประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทยังมีฐานะยากจน จึงควรมีการพัฒนากระบวนการผลิตและปัจจัยการผลิตในชนบทให้ดีขึ้น มีข้อมูลต่อไปนี้ที่เป็นเหตุปัจจัยแห่งภาวะวิสัยและอัตวิสัยของผู้ตอบแบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว ซึ่งส่งผลให้มีค่าสัดส่วนคะแนนประเมินคุณภาพชีวิตของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไป ได้แก่ 1) ด้านข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบประเมินฯ พบว่าในตำบลม่วงหวานผู้ตอบแบบประเมินฯ เป็นหัวหน้าครอบครัวยากจนสูงถึงร้อยละ 68.6 ในขณะที่ครอบครัวในตำบลยางคำมีสถานภาพเป็นหัวหน้าครอบครัวร้อยละ 54.9 ส่วนข้อมูลด้านการประกอบอาชีพของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไป ในพื้นที่ศึกษาวิจัยทั้ง 2 พื้นที่ มีข้อที่น่าสังเกตว่าสัดส่วนของผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในตำบลยางคำซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงทั้งในครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปสูงถึงร้อยละ 55.2 และ 58.9 ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ตำบลม่วงหวานซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้

เมืองที่อาชีพหลักเป็นเกษตรกรในครอบครัวยากจน และครอบครัวทั่วไปร้อยละ 29.6 และ 38.8 ตามลำดับ ในขณะที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านอื่น ๆ เช่น หาบปลา รับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 69.0 และ 58.9 2) การระบุที่มาของรายจ่ายในครอบครัว พบว่าพื้นที่ใกล้เมืองต่างใช้จ่ายไปในเรื่องความต้องการขั้นพื้นฐานปัจจัยสี่เพื่อการยังชีพไม่แตกต่างกัน โดยมีผลรวมทั้งสองพื้นที่ดังนี้ ลำดับแรก คือ ค่าอาหาร คิดเป็นร้อยละ 21.4 รองลงมาเป็นรายจ่ายค่าน้ำประปา คิดเป็นร้อยละ 18.6 รายจ่ายในลำดับที่สาม คือ ค่าไฟฟ้า คิดเป็นร้อยละ 18.0 รายจ่ายในลำดับที่สี่ เป็นเรื่องของหนี้สินของครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 14.5 และรายจ่ายในลำดับที่ 5 มีค่าใช้จ่ายในเรื่องของค่าเล่าเรียนของบุตร ธิดา คิดเป็นร้อยละ 12.2 ตามลำดับ จากสัดส่วนตัวเลขค่าใช้จ่ายของครอบครัว/เดือนทั้งครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปทั้งสองพื้นที่นั้น พบว่าไม่มีความแตกต่างกัน แต่มีข้อที่น่าสังเกตที่สำคัญในตำบลม่วงหวานซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เมืองกลับมีการจ่ายเป็นค่าโทรศัพท์ร้อยละ 11.7 และ 15.2 ตามลำดับ ในขณะที่ครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปในตำบลยางคำซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เมืองให้ความสำคัญในการจ่ายเป็นค่าโทรศัพท์น้อยกว่าคิดเป็นร้อยละ 6.9 12.0 ตามลำดับ และ 3) การเข้าร่วมกิจกรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปใน 2 พื้นที่ ซึ่งครอบครัวทั้งยากจนและทั่วไปในพื้นที่ใกล้เมืองมีค่าเฉลี่ยของการเข้าร่วมกิจกรรมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร้อยละ 81.1 และ 82.0 ตามลำดับซึ่งมากกว่าครอบครัวยากจนและทั่วไปในใกล้เมือง คือ ร้อยละ 70.0 และ 69.3 ตามลำดับ อย่างชัดเจน

2. ประเด็นด้านบริบทของพื้นที่ที่ทำการศึกษามีผลต่อการรับรู้ของผู้ตอบแบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุข

สภาพบริบทของชุมชนที่ส่งผลต่อสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ ทั้งทางด้านรายได้ ด้านการประกอบอาชีพ ด้านทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าชุมชนใกล้เมืองที่การประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก รวมถึงวิถีการดำรงชีวิตยังคงมีการพึ่งพิงทรัพยากรทางธรรมชาติสูง

ส่งผลให้คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวทั่วไปและยากจนไม่มีความแตกต่างกัน การมีหรือไม่มีรายได้ไม่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว เนื่องจากในพื้นที่ใกล้เมืองในสภาพที่เป็นสังคมชนบทยังสามารถ “หาอยู่หากินได้”^{22,23} ซึ่งสอดคล้องกับผลพยากรณ์คำสอนของอีสานที่สอนให้สังคมมีความเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนฝูง เพื่อว่าต่อไปในภายภาคหน้าจะได้รับประโยชน์ตอบแทน ดังคำญา²⁵ ที่ว่า “จักข้าวให้ เพื่อนหมู่เขากิน ยามหิวมา ลีได้กินกายพวย”

ในขณะที่ชุมชนใกล้เมืองมีวิถีการดำรงชีวิตระหว่างการประกอบอาชีพทางการเกษตร ควบคู่กับการทำงานรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม อีกทั้งมีความเหลื่อมล้ำทางด้านสังคมของประชาชน การเข้าถึงทรัพยากรในพื้นที่ รวมถึงการที่สังคมใกล้เมืองที่มองระบบ “คุณค่า” ทางสังคมที่เปลี่ยนเป็นการ ตี “มูลค่า” แทน ส่งผลให้คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน ดังนั้น บริบทของพื้นที่ที่ทำการศึกษาจึงถือได้ว่ามีความเกี่ยวข้อง และมีความสัมพันธ์ต่อการศึกษาด้านชีวิตคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุข

3. ประเด็นความสำคัญของผู้กระทำการ (agent) ซึ่งในที่นี้หมายถึง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการดูแลคนในความรับผิดชอบจนส่งผลต่อการรับรู้คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุข

ถือว่าองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นซึ่งก่อกำเนิดมาจากกระแสการปฏิรูปการเมือง มีการเรียกร้องให้มีการกระจายอำนาจ ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2537 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 ซึ่งประกาศใช้ในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2537 และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2538 โดยสาระสำคัญของกฎหมายฉบับดังกล่าวคือการยกฐานะสภาตำบลที่มีรายได้โดยไม่มีรวมเงินอุดหนุนในปีงบประมาณที่ล่วงมาติดต่อกันสามปีเฉลี่ยไม่ต่ำกว่าปีละ 150,000 บาท สามารถจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลได้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงเป็นหน่วยงานมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของพื้นที่เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่รับการกระจายอำนาจจากส่วน

กลางของรัฐในการพัฒนาด้านความเป็นอยู่ของประชาชน ให้ความอยู่ดีมีสุข อย่างไรก็ดี ผลจากการศึกษาการพัฒนาของการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ยังคงเน้นไปที่ระบบการจัดการแก้ไขปัญหาคาญจนที่ปลายเหตุ และแบบสังคมสงเคราะห์มากกว่าการติดต่อทางปัญญา และการสร้างพลังอำนาจ เช่น การจ่ายเบี้ยยังชีพ การแจกถุงยังชีพ/ของใช้ในครอบครัว เป็นต้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังคงยึดลักษณะการดำเนินงานด้านการพัฒนาในรูปแบบดั้งเดิม (top-down) การวางแผนนโยบายด้านการพัฒนาที่ส่งตรงไปยังประชาชนในพื้นที่ควรมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของประชาชนในพื้นที่สนับสนุนให้มีการพัฒนาศักยภาพของประชาชนในพื้นที่เพิ่มมากขึ้นเพื่อให้เป็นการพัฒนาคุณภาพประชาชนอย่างยั่งยืน¹⁹

ปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัด และ ข้อเสนอแนะการวิจัย

ผลการทดลองใช้แบบประเมินผลคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมหาวิทยาลัยขอนแก่น (KKU QoL Well) มีข้อเสนอว่าสามารถนำไปประเมินจำแนกคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขประชาชนและครอบครัวได้ แต่เนื่องจากการประเมินภาวะเหล่านี้เป็นการประเมินตามการรับรู้ของผู้ตอบตามภาพรวมความรู้สึกความอยู่ดีมีสุขที่เขารับรู้ว่าดำรงอยู่ ดังนั้น จึง

มีข้อจำกัดต่อการประเมินองค์ประกอบบางอย่างที่ผู้ตอบยังขาดความรู้ ยังไม่ได้รับการเสริมสร้างพลังอำนาจ และ ยังไม่รับรู้ถึงความจำเป็น (Unfelt Needs) จึงเป็นสิ่งที่ผู้นำไปใช้ต่อพึงตระหนัก นอกจากนี้มีข้อเสนอแนะทางด้านการวิจัยให้นำไปทดลองใช้ในกลุ่มตัวอย่างอื่นๆ ที่เป็นตัวแทนของครอบครัวกลุ่มเป้าหมาย การนำแบบประเมินไปใช้ในบริบทของพื้นที่อื่น หรือกลุ่มเป้าหมาย การศึกษาอื่นที่แตกต่างออกไปเพื่อพัฒนาแบบประเมินฯ นี้ให้ความไวต่อการประเมินฯ และสามารถจำแนกคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุข^{15,16} ของประชาชนและครอบครัวต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยขอนแก่นที่ให้ทุนสนับสนุนในการทำวิจัยนี้ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2552 ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. วรณชนก จันทชุม คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่กรุณาให้คำแนะนำในการวิเคราะห์ข้อมูล ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน กลุ่มตัวอย่าง ครอบครัว และบุคลากรสุขภาพในพื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการทุกท่านที่เป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จครั้งนี้รวมทั้งการให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลเป็นอย่างดี

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบระดับคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขตามการรับรู้ของตัวแทนครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปในเทศบาลตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น (พื้นที่ใกล้เมือง)

ประเภทของครอบครัว	ระดับคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขตามการรับรู้ของตัวแทนครอบครัว				การทดสอบ
	น้อย	ปานกลาง	มาก	รวม	
ครอบครัวยากจน	0	5	135	140	χ^2 = 0.027*
ครอบครัวทั่วไป	0	14	126	140	
รวม	0	19 (6.8)	261 (93.2)	280 (100.0)	

* ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบระดับคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขตามการรับรู้ของตัวแทนครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปในตำบลยางคำ อำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ด (พื้นที่ไกลเมือง)

ประเภทของครอบครัว	ระดับคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขตามการรับรู้ของตัวแทนครอบครัว				การทดสอบ
	น้อย	ปานกลาง	มาก	รวม	
ครอบครัวยากจน	0	3	119	122	χ^2 = 0.500
ครอบครัวทั่วไป	0	4	118	122	
รวม	0	7 (2.9)	237 (97.1)	244 (100.0)	

ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบระดับคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขตามการรับรู้ของตัวแทนครอบครัวยากจน 2 พื้นที่ในเขต ตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น และ ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราย จังหวัด ร้อยเอ็ด (พื้นที่ใกล้เมืองและไกลเมือง)

ประเภทของครอบครัว	ระดับคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขตามการรับรู้ของตัวแทนครอบครัว				การทดสอบ
	น้อย	ปานกลาง	มาก	รวม	
ครอบครัวยากจน	0	5	135	140	χ^2 = 0.439
ครอบครัวยากจน	0	3	119	122	
รวม	0	8 (3.0)	254 (97.0)	262 (100.0)	

ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบระดับคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขตามการรับรู้ของตัวแทนครอบครัวยากจนแล ครอบครัวทั่วไป 4 กลุ่ม 2 พื้นที่ ในเทศบาลตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น และตำบลยางคำ อำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ด (พื้นที่ใกล้เมืองและไกลเมือง)

ประเภทของครอบครัว	ระดับคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขตามการรับรู้ของตัวแทนครอบครัว				การทดสอบ
	น้อย	ปานกลาง	มาก	รวม	
ครอบครัวยากจน	0	8	254	262	χ^2 = 0.034*
ครอบครัวทั่วไป	0	18	244	262	
รวม	0	26 (5.0)	498 (95.0)	524 (100.0)	

*มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

เอกสารอ้างอิง

- มดิชนรายวัน. เปิดสถานการณ์ “ความยากจน” ก่อน โหมโรงแปลงสินทรัพย์เป็นทุน จดทะเบียนคนจน. ฉบับวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2547 ค้นเมื่อ 14 มีนาคม; 2552 จาก http://www.thaingo.org/story/aop_07.htm.
- Jongudomkarn D, West B. Work Life and Psychological Health: the Experiences of Thai Women in Deprived Communities. Health Care for Women International. 2004; 25(6): 527-42.
- Jongudomkarn D., West B. Health Problems in Working Women in Northeast Thailand Urban Low-Income Communities. Asian Journal of Nursing Studies. 2004; 7(1): 5-17.
- อุดม บัวศรี. วัฒนธรรมอีสาน (Esarn Culture). ขอนแก่น: บริษัทขอนแก่นคลังนาธรรมชาติ; 2546.
- ดรุณี จงอุดมการณ์ และคณะ. การพัฒนาแบบชี้วัดคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของคนจนสำหรับการจัดการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนขององค์กรปกครองท้องถิ่น. มหาวิทยาลัยขอนแก่น รายงานการวิจัย ระยะที่ 1. ขอนแก่น: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2550.
- ดรุณี จงอุดมการณ์ และคณะ. การพัฒนาแบบชี้วัดคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของคนจนสำหรับการจัดการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนขององค์กรปกครองท้องถิ่น. มหาวิทยาลัยขอนแก่น รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2551.
- World Bank. World Development Report 2000-2001. Washington, New York: Oxford University Press; 2001.
- ดรุณี จงอุดมการณ์. คุณภาพชีวิตของประชาชนไทย: การศึกษานำร่อง. วารสารสมาคมพยาบาลฯ สาขาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 2548a; 23(1): 5-13.
- ดรุณี จงอุดมการณ์. ผลการวัดความอยู่ดีมีสุขภาคประชาชน: คำตอบไม่ได้อยู่ที่เศรษฐกิจดี?!! WeD จดหมายข่าว. 2548b; 1(3): 1-3.
- Jongudomkarn D, Camfield L. Exploring the quality of life of people in North Eastern and Southern Thailand. Social Indicators Research. 2006; 78(3): 489-529.
- มดิชนรายวัน. เปิดสถานการณ์ “ความยากจน” ก่อน โหมโรงแปลงสินทรัพย์เป็นทุน จดทะเบียนคนจน. ฉบับวันที่ 4 มกราคม 2552. ค้นเมื่อ 14 มีนาคม; 2552 retrieved from http://www.thaingo.org/story/aop_07.htm.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์ในเรื่องความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ โดยทาง United Nation Development Program (UNDP). สืบค้นวันที่ 28 กันยายน; 2550, retrieved from <http://www.nakhonnayok.go.th/data/H47.htm>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10. กรมการปกครอง. กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ; 2550.
- ศิริวิภา ศรีปลั่ง. การศึกษาตัวชี้วัดธรรมาภิบาลด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปฏิบัติงาน ของสำนักการสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2548.
- ดรุณี จงอุดมการณ์ และคณะ. การพัฒนาดัชนีตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ 2552; 67-79
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง อะแวน มะแส ดรุณี จงอุดมการณ์ มานะ นาคำ รายงานการศึกษานำร่อง: คุณประโยชน์ของระบบนิเวศและความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์. WeSD 2523; 1(4):15-7

17. บัวพันธ์ พรหมพักพิง. ความอยู่ดีมีสุข: แนวคิดและประเด็นในการศึกษาวิจัย. วารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีที่ 23 ฉบับที่ 2 มกราคม-มีนาคม 2549. ขอนแก่น: หจก. ขอนแก่นการพิมพ์; 2549.
18. บัวพันธ์ พรหมพักพิง. การสังเคราะห์ตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุข: การถอดบทเรียนกระบวนการพัฒนาตัวชี้วัดความสุข จังหวัดเลย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. รายงานวิจัย; 2550.
19. Best, JW. Research in Education. 3rd ed. Englewood Cliffs, NJ.: Prentice Hall; 1977.
20. โครงการวิจัยความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในประเทศกำลังพัฒนา. เกณฑ์พิจารณาคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายการวิจัย; 2547. (เอกสารอัดสำเนา).
21. มติชนรายวัน. เปิดสถานการณ์ “ความยากจน” ก่อนโหมโรงแปลงสินทรัพย์เป็นทุน จดทะเบียนคนจน. ฉบับวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2547 ค้นเมื่อ 14 มีนาคม; 2552 จาก http://www.thaingo.org/story/aop_07.htm.
22. ญัฐกาญจน์ สาสิงห์ ปังปอนด์ รักอำนวยกิต รัตนทร เกรย์ และสุจิตา ชำนิวิทย์กรณ. ภาวะหนี้กับความอยู่ดีมีสุขของประชากรในจังหวัดกาญจนบุรี. การประชุมวิชาการระดับบัณฑิตศึกษาครั้งที่ 1 การนำเสนอผลงานวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ. 2550; [ม.ป.ท.:ม.ป.พ.]
23. จารุวรรณ ธรรมวัตร. คติชาวบ้านอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา; (ม.ม.ป.).